

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ

Розглянуто економічний механізм з практичної точки зору. Запропоновано при його оцінюванні використовувати поглиблену діагностику фінансово-економічної діяльності, яка включає декілька етапів, основні з яких наводяться у дослідженні. Звернено увагу на конкурентоздатність ринків і обґрунтовано доцільність використання графічного методу, який дає наочне уявлення про переваги та недоліки ринків, включаючи суб'єктивну оцінку. Для побудови багатокутників рекомендовано використовувати запропоновані критерії, які є доречними в умовах посилення процесу євроінтеграції. Подано гармонізацію результатів поглибленої діагностики, яка полегшує процес прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: економічний механізм, діагностика, конкурентоздатність, системні і ресурсні складові, результативність функціонування, гармонізація результатів.

V. Pushchuk, V. Mulyarchuk

PRACTICAL ASPECTS OF EVALUATION OF THE ECONOMIC MECHANISM

The presented work shows the economic mechanism from a practical side. While evaluating this mechanism is proposed to use enhanced diagnostics of financial and economic activity, which includes several steps, most of which are in the research. Practical aspects of the economic mechanism of markets we showed on the basis of self-supporting Kovel market. In the research the attention is drawn to competitiveness of markets, while it is suggested to use a graphical method that gives a visual representation about the advantages and disadvantages of markets, including subjective evaluation. To construct polygons it is recommended to use criteria given in the article, which in our view are appropriate in terms of strengthening the process of European integration. It is shown the harmonization of results of the enhanced diagnostics that facilitates decision-making process.

Keywords: economic mechanism, enhanced diagnostics, socio-economic conditions, competitiveness, resource system components, operational efficiency, harmonization results.

Вступ. В умовах посилення процесу інтеграції України в європейський політичний та економічний простір, які, в свою чергу, є пріоритетним вектором входження в світове господарство, необхідною умовою для підприємств є ефективне вдосконалювання своєї діяльності, щоб якнайшвидше адаптуватися до вимог сьогодення. Упродовж останніх років Україна наполегливо прагне наблизитися до європейських стандартів. Тому, підприємства повинні цілеспрямовано переходити на сучасні європейські методи управління своєю діяльністю.

Щоб підприємства могли пристосуватися та активно здійснювати подальшу свою діяльність, необхідно ефективно сформулювати, оцінювати та аналізувати економічний механізм діяльності, від якого залежить і розвиток економіки нашої держави. Оскільки пріоритетним видом діяльності залишається торгівля, а ринки, в свою чергу, відіграють важливу роль як для приватного підприємця, так і для держави загалом, необхідно проводити діагностику фінансово-економічної діяльності, не виділяючи безпосередньо елементів економічного механізму.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Зазначимо, що поняття “економічний механізм” почали використовувати лише на кінець ХХ – початок ХХІ ст., до того часу вживалося поняття “механізм”. Сутності, структурі та аналізу економічного механізму були присвячені праці як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: С. А. Воеводін [1], М. Г. Грещак [2], Л. Гурвіц [11], П. О. Куцик [13], Ю. Лисенко [3], Р. Л. Лупак [13], Н. Г. Міценко [4], В. І. Павлов [7], В. М. Поленчук [8], Г. В. Стадник [6] Б. А. Райзберг [9] та ін. При оцінці економічного механізму саме в умовах посилення процесу євроінтеграції заслуговують уваги праці: В. Ойкена [5], Т. В. Сьомкіна [10], Г. О. Швиданенко [12], П. О. Куцика [14] і М. Я. Вірта [14].

Метою статті є оцінка економічного механізму ринків з використанням поглибленої діагностики їх фінансово-економічної діяльності й обґрунтування гармонізації результатів.

Вклад основного матеріалу дослідження. Функціонування суб'єкта підприємницької діяльності з погляду загальної теоретичної формалізації потрібно розглядати як соціально-економічне явище, яке має не тільки економічно-функціональні,

але й соціально обумовлені риси. Зважаючи на це, західні економісти завжди виокремлювали соціально-економічні умови функціонування підприємств як специфічні фактори їх особливого прояву [2].

Також, у межах теоретичного дослідження підприємництва необхідно зважати на специфічні соціально-економічні властивості підприємницької діяльності. Сучасні економісти, вважають, що вихідною точкою повинно бути те, що підприємець діє в умовах певного соціального оточення. Саме це й визначає всі можливості та основні напрями соціальної й соціально-економічної політики західних країн щодо формування умов і обмежень діяльності підприємця [1, с. 123].

Дослідження економічного механізму ринків з використанням поглибленої діагностики їх фінансово-економічної діяльності проведене на прикладі ринків Спілки споживчих товариств Волинської області, серед яких найбільшим є Ковельський ринок.

Оцінити конкурентоздатність Ковельського ринку можна за допомогою графічного (еталонного) методу. Для побудови багатокутників ми обрали 13 критеріїв конкурентоспроможності, які представлені на рис. 1, й отримали відповідний результат.

Рис.1. Багатокутник конкурентоспроможності Ковельського ринку (розробка авторів)

З рис. 1 бачимо, що недоліком є рекламна підтримка, адже на представленому підприємстві немає відповідального за рекламу (наприклад, маркетолог). Загалом, для Ковельського ринку притаманна висока конкурентоздатність.

Для ринку характерне зростання валюти балансу, що позитивно впливає на діяльність, адже, це свідчить про поживавлення ділової активності, але слід звернути увагу на те, за рахунок чого вона зросла. В нашому випадку ріст майна відбувся за рахунок власного капіталу. Зменшення валюти балансу сигналізує про деяке згортання діяльності підприємства. Також з представленої діагностики випливає, що найбільшу частку активів балансу складають необоротні активи, що свідчить про від-

сутність формування мобільної структури валюти балансу. Зауважимо, що протягом 2009-2013 рр. спостерігається зростання оборотних активів, а це свідчить про нарощування операційної діяльності.

При діагностиці, в умовах посилення процесу євроінтеграції, важливо провести поглиблений аналіз системних і ресурсних складових діяльності підприємства. Зазначимо лише деякі аспекти нашого дослідження.

Визначивши вплив основних фондів на обсяг товарообороту у 2013 році, ми дійшли висновку, що внаслідок збільшення вартості середньорічних основних фондів на 122,7 тис. грн обсяг реалізації продукції збільшився на 519 тис. грн; за рахунок зниження фондівіддачі на 0,73 грн обсяг реалізації продукції зменшився на 1370,9 тис. грн. Розраховавши факторні впливи на рівень фондорентабельності, можна сказати, що внаслідок зменшення фондівіддачі на 0,7, фондорентабельність знизилася на 10,6 тис. грн, а за рахунок зниження рентабельності продукції на 8,2 % рентабельність основних фондів зменшилася на 28,3 тис. грн.

У результаті дослідження співвідношення між продуктивністю праці та середньою заробітною пла-

тою показало, що продуктивність праці знижується на 51%, а середня заробітна плата зростає на 16%. Це є свідченням того, що існує стимулювання зростання продуктивності праці, але породжує інфляцію. Провівши діагностику показників оборотності оборотних господарських коштів, можна стверджувати, що у 2013 році погіршилася політика управління оборотними активами.

Характеризуючи основні статті операційних витрат, зазначимо, що у 2013 році вони знизилися на 4,7%, порівняно з 2012 роком. Найбільшу частку з них займають інші операційні витрати – 36%, витрати на оплату праці – 30%, а найменшу – амортизація – 4%. Така структура витрат на виробництво свідчить, що ринок належить до трудомістких

виробництв. Тому акцент потрібно робити на підвищенні продуктивності праці як важливого джерела зниження витрат на виробництво.

При оцінці системних і ресурсних складових підприємства доцільним є дослідження організаційної структури управління ринком. Для цього розраховано коефіцієнт контролю, який дає підстави стверджувати, що найбільший контроль був характерний для 2013 року, де на 1 керівника припадало 14 підлеглих. Визначивши коефіцієнт децентралізації для Ковельського ринку, можна сказати, що він є досить низьким, адже оптимальне значення повинне становити 5, а він становить 2 у 2013 році, тобто рівень децентралізації досліджуваного підприємства є досить низьким протягом представленого періоду.

Діагностика фінансово-економічної діяльності в сучасних умовах потребують обов'язкового аналізу як ресурсних складових, так і результативності функціонування підприємства.

Аналіз результативності функціонування підприємства показав, що у 2013 році витрати для отримання прибутку зменшилися на 61,6%. Провівши аналіз рентабельності власного капіталу за чистим прибутком, ми можемо стверджувати, що спостерігається значне зниження чистого прибутку, заробленого кожною гривнею вкладеного власного капіталу, зокрема на 62,1%; рентабельність фінансової діяльності у 2013 році, порівняно з 2009 роком, знизилася на 27,8%; для 2010 року також притаманне зниження, зокрема, на 27,4%, у 2010 проти 2013 року спостерігається збільшення на 7,1, а у 2012 році знизилася на 41,8%. Рентабельність реалізованої продукції протягом представленого періоду зростає, лише у 2010 році має тенденцію до зниження. І так у 2013 році проти 2009 року вона підвищилася на 5,7%; проти 2010 року – на 40,7%, порівняно з 2011 роком – на 30%, а проти 2012 року – лише на 0,6%. Такий показник засвідчує, скільки прибутку припадає на одиницю реалізованої продукції.

Протягом 2009-2013 рр. ринок працював прибутково, варто зауважити, що найвища рентабельність характерна для 2012 року – 9,8%. Саме рентабельність характеризує самоокупність і платоспроможність підприємства.

Розрахувавши основні показники рентабельності для Ковельського ринку, можна зробити висновки, що для отримання однієї гривні прибутку у 2013 році припадало 0,083 грн витрачених коштів підприємством. Провівши аналіз рентабельності власного капіталу за чистим прибутком, ми можемо стверджувати, що у 2013 році на кожну гривню

вкладених власних коштів припадало 0,09 грн прибутку. Найповніше характеризує прибутковість виробничої діяльності показник рентабельності капіталу, що функціонує. Значення цього показника нестабільне. Відтак, у 2009 році він склав 175%, а в 2010 році – лише 69%; в 2011 році – 118,9%; в 2012 році – 100,6%, а у 2013 році він скоротився на 72,2% щодо минулого року і становив 28%.

Провівши діагностику платоспроможності та ліквідності Ковельського ринку, можна стверджувати, що для власників підприємства властиві їм проблеми з платоспроможністю можуть означати зниження дохідності, втрату контролю та часткову або повну втрату капіталовкладень. Якщо відповідальність власника є необмеженою, то збитки можуть поширитися і на інше його майно. Кредиторам неплатоспроможність позичальника загрожує затримкою сплати відсотків та основної суми боргу чи навіть частковою або повною втратою належних їм коштів. Нестійкий фінансовий стан підприємства впливає також на його постачальників і споживачів продукції через невиконання ним відповідних контрактів.

Інтегральну оцінку рівня платоспроможності підприємства визначено за методикою Credit-Men, розроблену французьким економістом Ж. Депаляном. Так, N у 6,5 разів більше 100, а це, в свою чергу, означає, що платоспроможність підприємства є сумнівною та потребує ретельнішого дослідження. Оцінивши ризик банкрутства ринку в 2013 році за допомогою інтегральних факторних моделей Е. Альтмана, Ліса, Таффлера, Тішшоу, R-моделі та французької, зазначимо, що всі вони перевищують граничне значення, тобто фінансово-економічний стан підприємства міцний.

Заслуговує на увагу такий експертний метод оцінки ймовірності банкрутства, як методика Аргенті (А-рахунок). За дослідженням, висновок такий, що Ковельський ринок успішно функціонує, адже його оцінка за цієї методикою становить 16 балів.

Гармонізація результатів поглибленої діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства дозволяє остаточно сформулювати висновки та полегшує процес прийняття рішення. Для проведення такого дослідження, необхідно сформувати системне уявлення про ефективність фінансово-економічної діяльності підприємства, його фінансову стійкість, ймовірність банкрутства тощо, що, в свою чергу, полегшить процес прийняття рішення. При проведенні цього етапу доцільним є висвітлення основних системних зв'язків показників (табл. 1).

Зв'язки між основними показниками діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства
(розраховано авторами на основі джерела [12])

Показники		Роки					Зв'язки
		2009	2010	2011	2012	2013	
1	2	3	4	5	6	7	8
Первинні	Чистий прибуток	269,1	117,8	305,4	725,3	298,0	Зростання чистого прибутку за зростання власного капіталу свідчить про підвищення ефективності використання останнього тільки в разі перевищення темпів збільшення чистого прибутку над темпами нарощування власного капіталу.
	Власний капітал	1025,6	1162,8	2287,7	3008	3300	
Вторинні	Рентабельність власного капіталу	0,144	0,059	0,132	0,238	0,090	
Первинні	Чиста виручка від реалізації	3935,5	4527,3	5460,5	6190,6	5477,0	1.Зростання чистої виручки за незмінної середньорічної величини основних фондів або за її скорочення свідчить про підвищення ефективності використання основних фондів підприємства. 2. Зростання чистої виручки за одночасної з зростання середньорічної вартості основних фондів слід інтерпретувати виходячи з темпів зміни них показників.
	Середньорічна вартість основних фондів	1323,1	1355,9	1514,9	1755,3	1878	
Вторинні	Фондовіддача	4,99	4,33	4,33	4,23	3,50	
	Фондомісткість	0,20	0,23	0,23	0,24	0,29	
Первинні	Власний капітал	1025,6	1162,8	2287,7	3008	3300	1.Зростання власного капіталу підприємства за постійної величини (чи скорочення) позиковою капіталу свідчить про схильність підприємства до самофінансування. 2.Зростання позиковою капіталу за скорочення (чи незмінного розміру) власною свідчить про підвищення ризику втрати платоспроможності.
	Позиковий капітал (поточні зобов'язання)	271,4	331	317,9	328,8	309	
Вторинні	Коефіцієнт фінансового ризику	0,26	0,28	0,14	0,11	0,09	
	Коефіцієнт платоспроможності	1,57	1,48	1,76	3,17	4,42	
Первинні	Виручка від реалізації продукції	5873,7	6597,5	7430,4	6554,0	6572,4	1.Зростання виручки від реалізації продукції та незмінної величини (чи зменшення розміру) оборотних коштів свідчить про прискорення оборотності оборотного капіталу підприємства 2.Зниження виручки від реалізації за зростання суми оборотних коштів призводить до сповільнення їхньої оборотності. 3. Під час інтерпретації цих показників слід враховувати їхнє елементне наповнення (структуру)
	Сума оборотних коштів	425,1	501,1	575	1049,7	1374	
Вторинні	Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	9,3	9,0	9,5	5,9	4,0	
Первинні	Товарооборот	147,9	619,1	1084	587,6	232,5	Зростання обсягу виробництва за незмінної чисельності (чи скорочення чисельності) персоналу свідчить про підвищення продуктивності праці (ефективності використання трудових ресурсів)
	Чисельність персоналу	72	70	71	67	54	
Вторинні	Продуктивність праці	2	8,8	15,3	8,8	4,3	
	Трудомісткість	861,5	216,9	126,8	215,1	443,3	

Отже, в табл. 1 ми навели показники та розглянули, які зв'язки можуть бути між ними, та що вони означають для господарської діяльності підприємств. Зазначимо, що можна виділяти і інші показники, але при цьому зв'язувати їх в єдину систему.

Висновки. У вказаному дослідженні ми надали перевагу розгляду економічного механізму з практичної сторони. Оцінювання економічного механізму в умовах посилення процесу євроінтеграції вимагає використання діагностики. Діагностика дієвості економічного механізму посідає центральне місце в оцінюванні фінансово-господарської діяльності торговельних підприємств (торгівля – основний вид діяльності ринків), тому доречно проводити діагностику за двома напрямками.

Ефективність функціонування підприємств неможливе без постійного вдосконалення оцінювання економічного механізму, який регулює їх діяльність. Адаже різні процеси, зокрема посилення євроінтеграції, висуває нові вимоги до якості управління діяльністю підприємств.

Таким чином, підприємства повинні враховувати практичні рекомендації щодо розроблення та оцінювання економічного механізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воеводин С. А. Экономический механизм управления промышленным производством. Методика и практика организации / С. А. Воеводин. – К. : Вища школа, 1991. – 159 с.

2. Грещак М. Г. Внутрішній економічний механізм підприємства : навч. посіб. / М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова, О. С. Коцюба. – К. : КНЕУ, 2001. – 228 с.
3. Лисенко Ю. Організаційно-економічний механізм управління підприємством / Ю. Лисенко, П. Єгоров // Економіка України. – 1997. – № 1. – С. 86-87.
4. Міценко Н. Г. Діагностика дієвості економічного механізму торговельного підприємства : монографія / Н. Г. Міценко, Н. І. Дуляба – Львів : Львівська комерційна академія, 2012. – 224 с.
5. Ойкен В. Основные принципы экономической политики : монографія / В. Ойкен. – М., 1995. – 496 с.
6. Опорний конспект лекцій з дисципліни “Внутрішній економічний механізм підприємства” (в блок-схемах) / [Г. В. Стадник, Л. Г. Чеканова, І. І. Килимник, В. І. Торкатюк]. — Х., 2005. — 119 с.
7. Павлов В. І. Економічний механізм функціонування підприємства : навч. посібник / В. І. Павлов, І. В. Кривов’язюк ; [за ред. М. І. Долішнього] / Луцький державний технічний університет ; Інститут регіональних досліджень НАН України. – Луцьк : Настир’я, 1999. – 114 с.
8. Поленчук В. М. Економічний механізм розвитку підприємств у історичному досвіді ринкових трансформацій / В. М. Поленчук, О. Б. Наумов // Економічні інновації: зб. наук. праць. – Одеса : Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2011. – Вип. 45. – С. 189-199.
9. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. М. Лозовский, Б. А. Стародубцева. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
10. Сьомкіна Т. В. Соціально-економічні фактори впливу на функціонування суб’єкта підприємницької діяльності у сфері освіти / Т. В. Сьомкіна : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slv.com.ua/bookz/111/2612.html17,19>.
11. Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г. часть № 1) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://institutiones.com/theories/259-2007-1.html/>.
12. Швиданенко Г. О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства : монографія / Г. О. Швиданенко, О. І. Олексюк. – К. : КНЕУ, 2002. – 192 с.
13. Куцик П. О. Економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності торговельного підприємства : монографія / П. О. Куцик, Я. Д. Качмарик, Р. Л. Лупак ; Львів. кемерц. акад. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2011. – 207 с.
14. Куцик П. О. Організаційно-економічний механізм функціонування оптової торгівлі в ринковому середовищі : монографія / П. О. Куцик, М. Я. Вірт. – Львів : Львівська комерційна академія, 2011. – 320 с.